

ФОНДАЦИЯ

„МОДЕРНО ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА“

ПРОЕКТ

**„ИНТЕГРИРАНА ПРОГРАМА ЗА ИЗГРАЖДАНЕ КАПАЦИТЕТ НА НПО ЗА
ЕФЕКТИВНО ПАРТНЬОРСТВО С ДЪРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ“**

Договор № 08-23-152/С/27.08.2008

Анализ

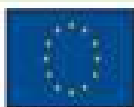
на нуждите от обучение на НПО
в рамките на СИРП

2008

**ИНТЕГРИРАНА ПРОГРАМА ЗА
ИЗГРАЖДАНЕ НА КАПАЦИТЕТ НА НПО ЗА
ЕФЕКТИВНО ПАРТНЬОРСТВО С
ДЪРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ**

Проектът се изпълнява в рамките на Оперативна програма „Административен капацитет“, с финансовата подкрепа на Европейски съюз чрез Европейски социален фонд.

Европейски съюз

ОПА. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект “Интегрирана програма за изграждане на капацитет на НПО за ефективно партньорство с държавната администрация”, финансова подкрепа на Оперативна програма “Административен капацитет”, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

АНАЛИТИЧЕН ДОКЛАД

за управленския и организационен капацитет на НПО, работещи по младежките въпроси на територията на Североизточния регион за планиране (СИРП)

ВЪВЕДЕНИЕ

Проучването на управленския и организационен капацитет на младежките НПО и структурите на гражданското общество, работещи по младежките въпроси в СИРП, се осъществява с подкрепата на Оперативна програма „Административен капацитет“, съфинансирана от Европейския социален фонд по проект „Интегрирана програма за изграждане на капацитет на НПО за ефективно партньорство с държавната администрация“ на фондация „Модерно образование и наука“.

Целта на социологическото изследване е да се анализират младежките НПО в СИРП, от гледна точка на тяхното настоящо състояние, ефективност, капацитет за устойчиво развитие, управление на съществуващите човешки ресурси и партниране с местните и регионални власти при реализиране на политиките на държавната администрация, в частност на европейските и национални програми за младежка политика.

Резултатите от проучването ще изградят реална представа за действителното състояние на младежкия НПО сектор в СИРП и за неговото включване в местните и регионални политики, както и ще послужи за разработването на специализирани учебни програми за повишаване управленския и организационен капацитет на идентифицираните младежки НПО и граждански структури, работещи по младежките въпроси.

Благодарение на осъществената анкета, ще бъде възможно изграждането на единна електронна база данни на младежките НПО от големите и малки населени места на територията на СИРП. Това ще позволи създаването на обединена интерактивна мрежа между съществуващите в региона младежки неправителствени организации и граждански структури, работещи по въпросите на младежта, както и консолидирането на техния имидж в работата с местните и регионални административни институции при реализирането на политиките, свързани с младежта.

Паралелно с представянето на комплексна картина на актуалното състояние на младежките НПО в СИРП, докладът има за цел да подобри тяхната ефективност в създаването на успешни партньорства с национални, регионални и местни институции, както и да повиши тяхната конкурентноспособност спрямо останалите национални и международни неправителствени организации, работещи по проблемите на младежта.

1. КОНТЕКСТ НА СОЦИОЛОГИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

а) Европейски политики и мястото на младежта в европейското гражданско общество

Европейската общност е изправена пред едно от най-комплексните и динамични предизвикателства: изграждането на единна и активна политика за социалното и икономическо интегриране на младите хора в гражданското общество като потенциални носители на нови идеи и динамична мултикултурна енергия.

В усилията си да постигне тази цел, Европейският съюз приема като основополагащи интегрираната политика за младежта следните политически документи:

- ***Ревизирана европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите (2003 г.)***

Хартата постановява и насърчава младежкото участие в общините и регионите, където живеят. Европейският документ декларира, че младежите са граждани в обществото, в което живеят и се развиват, както всяка друга възрастова група, и следователно трябва да имат достъп до всички форми на участие в обществото и, че утвърждаването и популяризирането на ролята на младите хора в развитието на едно демократично общество, в частност местния и регионален живот, е подкрепено и възстановено.

Ревизираната европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите (2003 г.) е съставена от три части. Първият раздел предоставя на местни и регионални власти насока за това как да провеждат политики, засягащи младите хора в различни области. Втората част от европейската харта предоставя средствата за подпомагане на участието на младите хора. И накрая, третият раздел дава съвети за това как да се осигурят институционални условия за участие на младите хора.

- ***Европейски младежки пакт (2004 г.)***

Младежкият пакт цели интегрирането на Лисабонската стратегия в действията за подобряване на образованието, обучението, мобилността, доброволческата интеграция и социалното включване на младите европейци в обществения и политически живот. Европейският документ постановява включването на всички засегнати страни, в частност от националните, регионални и местни младежки организации и граждански структури, работещи по проблемите на младежта, както и от регионалните и местни власти и социални партньори.

Основните оси на действие на Европейския младежки пакт са:

- заетост;
- интеграция;
- социален напредък;
- образование;

- мобилност.

Европейският младежки пакт се превръща в основен инструмент за действие на европейско равнище по въпросите на младежта. Той обхваща широк спектър от мерки, целящи улесняване на прехода от образование към заетост и съчетаване на професионалния, личния и семейния живот и в направление заетост и социално включване от националните програми за реформа (НПР) в рамките на Лисабонската стратегия.

- **Документ „Инвестиране в младежта: стратегия за предоставяне на права” (2007 г.)**

В този европейски документ Европейските държави-членки посочват, че инвестирането в младежта е ключът към бъдещ просперитет, както икономически, така и социален, и че държавите-членки следва да си дадат равносметка за общите предизвикателства, пред които се изправят при изпълнението на дългосрочната цел: предоставяне на права на младежта, и да приспособят в съответствие с това своите икономически и социални политики.

Краткият преглед на основните европейски документи, циментиращи общата политика за младежта, води до извода че активното участие на младите хора в решенията и действията на местно ниво и регионално ниво е необходимост и приоритет в стремежа да се изгради по-демократично, всеобхватно и проспериращо общество. Анализът на европейските документи откроява няколко важни елемента, на които се набляга многократно: зачитане на правото на участие на всеки европейски гражданин в обществения и политически живот, предоставянето на всички права, средства и пространство и подкрепа на гражданите да участват и да влияят в процеса на вземане на политически решения и да предприемат действия, с които да допринесат за изграждането на едно по-добро общество.

Освен това, всички европейски програми и стратегии за интегриране на гражданите, в частност на младите хора, подчертават важната роля на местните и регионални власти в тази инициатива. Това са именно тези институции, които трябва да насърчават младежкото участие. По този начин младите хора учат и практикуват демокрация и активно европейско гражданство. Въпреки това, за да бъде ефективно и ползотворно младежкото участие, те трябва да могат да влияят и оформят решения и действия и да притежават необходимите знания и умения за тази цел.

Европейската политика за интегриране на младите хора се обединява около идеята, че местните и регионални власти са важен фактор в подкрепата и социалната интеграция на европейската младеж, помагайки ѝ да се справи със съвременните проблеми и трудности, но и с предизвикателствата на едно съвременно общество, в което анонимността и индивидуализмът са доминиращи.

С цел устойчивото интегрирано участие на младите хора в европейския обществен и политически живот всяка политика или дейност, създадена за насърчаване на младежкото участие, трябва да осигури културна среда на зачитане на младите хора и да вземе под внимание разнообразните нужди,

условия и стремежи на различните групи от млади хора.

При по-задълбочен прочит на европейските документи се открояват три основни принципа, постановяващи участието на младите хора в европейския живот:

Участието на младите хора в живота на общините и регионите следва да е съставна част от една глобална политика за гражданско участие в обществения живот;

Местните и регионални власти са в непрестанен процес на утвърждаване на тезата, че всички секторни политики трябва да имат младежко измерение. За тази цел те все повече и повече поемат задължението да прилагат различни форми на участие, които следват, като се консултират и си сътрудничат с младите хора и техните представители.

Всички засегнати заинтересовани страни трябва отделят специално внимание в насърчаването на участието на младите хора в местния и регионален живот, и най-вече на младите хора в неравностойно положение и от етнически, национални, социални, сексуални, културни, религиозни и езикови малцинства.

б) Национална политика за младежта и нейното възпроизвеждане

Основният национален документ, използван в контекстуализацията на настоящето социологическо проучване е ***Националната програма за младежки дейности 2008-2010*** към Държавната агенция на младежта и спорта.

Програмата представлява инструмент за изпълнение на приоритетите, заложи в глобалната национална политика за младите хора. Тя се обосновава на наблюдаваните и анализирани потребности на младите хора в страната, като се синхронизира с приоритетите на европейската политика за младежта.

Разработената Национална програма за младежки дейности интегрира в цялостната си концепция текстовете на Ревизираната харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите, Бялата книга на Европейската комисия „Нов тласък за европейската младеж“, Световна програма за действие на младежта, приета с резолюция на Общото събрание на ООН, Европейския младежки пакт и други нормативни документи.

Основната цел на програмата е осъществяване на ефективна национална политика за младежта, стимулиране на инициативността на младите хора и техните организации и структури при успешното им развитие и реализация в обществения живот.

Основните приоритети, заложи в Националната програма за младежки дейности са:

Европейско гражданство, запазване на националната идентичност, межкултурен диалог и толерантност;
Повишаване капацитета на неправителствения сектор в областта на младежките дейности;
Равнопоставеност, личностно развитие и реализация на младите хора.

Програмата подразделя дейностите си в три основни подпрограми:

- ***„Подкрепа и развитие“:***

Подкрепа – за придобиване на знания, умения и опит за повишаване на административния капацитет на младежки и неправителствените организации, работещи в полза на младите хора.

Развитие – за популяризиране и мултиплициране на добри практики в сферата на младежките дейности.

Тази подпрограма се състои в насърчаване инициативността на младите хора; стимулиране устойчивостта и мобилността на неправителствените организации; повишаване на мотивацията на младежките организации за работа с техните връстници; насърчаване развитието и прилагането на стандарти за младежка работа.

Очакваните резултати се визират в активни и гъвкави неправителствени организации, работещи в полза на младите хора; повишени устойчивост и административен капацитет на неправителствените организации.

- ***„Възможности и реализации“***

Тази подпрограма се стреми да популяризира формите на неформалното образование и създаване на възможности за реализация на социалните и творческите умения на младите хора съобразно техните интереси.

В приоритетите си Националната стратегия за младежка политика подчертава първостепенността на действията, стимулиращи инициативността, младежкото творчество и изявата на младите хора.

С цел задълбочаване на тази основна национална идея, подпрограмата „Възможности и реализации“ си поставя за задача за се предоставят и популяризират различните етнически общности и техните култури за изграждане на толерантност и разбирателство между общностите; да се подкрепят дейности за превенция на рисковото поведение на младите хора във всичките ѝ аспекти; да се насърчи реализацията на дейности за свободното време на младите хора; да се подкрепи социалното включване на младежи и подрастващи със специални потребности и такива в неравностойно положение.

- ***„Национални инициативи и кампании“***

Целта на тази подпрограма е създаването на гъвкав механизъм за изпълнение на приоритетите на политиката за младежта на национално ниво и финансово подпомагане на младежки и неправителствени организации, работещи в полза на младите хора по конкретни инициативи и кампании.

Постигането на този стремеж е възможно чрез създаването на условия за подкрепа и реализиране на младежки инициативи и кампании; организирането и провеждането на кампании и инициативи на национално, регионално и местно ниво по актуални теми, свързани с приоритетите и целите на Европейския съюз, Съвета на Европа и ООН по отношение на младите хора.

Прегледът на Националната програма за младежки дейности 2008-2010 и интегрираните в нея европейски нормативни документи, водят отново до извода, че формулирането на ефективна и устойчива политика за младежта изисква многосекторен подход към свързаните области на политиката. Тези политически инициативи следва да бъдат съобразени с общите демографски тенденции, които се наблюдават в повечето европейски страни-членки: броят на младите хора като част от общото население намалява и оттам нарастващата необходимост от съставянето на многосекторна стратегия с цел да се изработят устойчиви и справедливи спрямо всички поколения политики, които разпределят както възможностите, така и неизбежните трудности поравно между всички възрастови групи и дават възможност на младите хора да получат съответстваща на тяхната възраст и потребности степен на самостоятелност.

Европейски, национални и местни институции, сътрудничащи си в областта на политиката за младежта, споделят обща цел, състояща се в решаването на въпроса за качеството живота на младите хора в Европа с помощта на конкретни инструменти на младежката политика и по-активно включване на младите хора в европейския обществен живот.

Европейските и национални нормативни документи признават важноста от създаването на консолидирани партньорства между местните и регионални власти и неправителствения сектор, третиращ младежките въпроси с цел:

- да се повиши социалното включване на младите хора и да се улесни преходът им към самостоятелност, като по този начин се отговори на демографските предизвикателства, по-специално **чрез**:
  - предоставяне на възможност на всички млади хора да придобият необходимите основни умения и знания,
  - улесняване на прехода от образование към професионално обучение и заетост,
  - съчетаване на гъвкавост, включително повишената мобилност, която се изисква от младите хора, и сигурност („съчетаване на гъвкавост и сигурност“),
  - насърчаване на предприемаческия потенциал на младите хора, и
  - когато това е необходимо, насърчаване на политики, които предоставят повторен шанс на младите хора да поемат по пътя на изграждане на нужния им за в бъдеще човешки капитал;

- да се подобрят условията на живот в мултикултурните общества, като се поощрят уменията на младите хора за межкултурно общуване;
- да се насърчи спазването на правата на човека и на ценности като толерантност, взаимно уважение, многообразие, равенство и солидарност, а така също и да се поощри борбата срещу всички форми на дискриминация;
- да се повиши благосъстоянието на младите хора, което включва предоставяне на възможност да водят здравословен живот;
- да се насърчи културния и творчески ангажимент на младите хора;
- да се осигури подкрепа на младите хора чрез по-добро съчетаване на служебния, семейния и личния живот, за да им се даде възможност, при желание от тяхна страна, да създадат семейство и едновременно с това да участват пълноценно в програми за професионално обучение и образование, или да започнат работа;
- да се подобрят социално-икономическите условия, в които живеят младите хора в изостанали градски и селски райони.

в) Двигателят на обществената сила – НПО сектора

Броят и влиянието на НПО нарастват в националния, регионалния и местен живот в България. По официални данни към ноември 2005 г., официално регистрираните неправителствени организации в България са 22 366, от които 81% са сдружения, а 19% са фондации (Национален доклад, 2006:71). В края на 2006, броят им възлиза на 27 000, като се счита, че едва 2500 от тях са активни.

Почти всички (96%) от съществуващите НПО са създадени след 1989 г. Персоналът и финансовите средства са разпределени неравномерно, по-голямата част от персонала са доброволци. Секторът е силно зависим от държавата, местната власт и най-вече от международните донори.

Основната роля на НПО сектора е оказването на влияние върху формирането и провеждането на политики, чрез провеждането на изследвания, консултации, изработването а становища, стимулирането на иновативни форми на пряко гражданско участие.

Известен брой проучвания и доклади свидетелстват за съществуването на неустойчив имидж на неправителствения сектор, като се изброяват следните пречки: липсата на организационни умения – част от организациите нямат стратегическа визия и план за бъдещето; липсата на ясна структура и дефиниране на отговорностите в екипите, липсата на постоянен състав и на инвестирането в човешките ресурси, неустойчивото финансово развитие на сектора (The 2005 Sustainability index).

Един от нестабилните браншове в този сектор са НПО и граждански структури, работещи по въпросите на младежта. Организациите, представлящи и работещи в интерес на младите хора, са натоварени със сериозна задача да повишават и мотивират младежкото участие в местния социален и политически живот.

В документа на Европейската комисия „Европейският структурен диалог с младите хора“ (Брюксел, 29 юни 2007 г.) основната дискутирана тема е общественото включване на младите хора и определяне ролята на младежките организации. Взаимодействието между институциите и младите хора е възможно чрез изграждането на „структурен диалог“ посредством усилена работа на НПО и граждански структури, които да покажат ниво и качество.

В този контекст на интензивно търсене на различни подходи за изграждане на многосекторна стратегия за младежка политика, важно място заемат органи, институции и младежки неправителствени организации, които все повече и повече участват в процеса на взимане на глобални, регионални и локални решения, осъществявайки мониторинг и граждански контрол върху държавните и местни актьори на обществената сцена. Неправителствените организации и многообразните структури на гражданското общество, занимаващи се с младежките въпроси, търсят по-широка обществена подкрепа в отговор на обществените очаквания: как да премине модерното европейско общество от неустойчиво към устойчиво развитие, гарантиращо съгласие между всички включени граждански групи.

Настоящото социологическо проучване се стреми да отговори на всички тези контекстуални въпроси, обединяващи ги под една основна егида: как е възможен структуриран диалог между европейските, национални, местни институции и организациите, официално представящи младите хора, с гаранцията, че представителите на младите хора са въввлечени още от самото начало в организацията и осъществяването на местните политики и програми, като се обърне особено внимание на младежите в социално, културно или икономически неравностойно положение.

Основната ос на изследването е анализирането на управленския и организационен капацитет на младежките неправителствени организации и граждански структури, работещи по въпросите на младежта в процеса на партниране с местните власти за планиране и осъществяване на младежките политики.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

а) Изследване и анализ на специализирана литература¹:

- Европейски програми и стратегии за политиката за младежта;
- Национални програми, стратегии и доклади за изследване на проблемите на младежите в България;
- Стратегически планове за развитие на регионите и общините в България;
- Анализи на добри практики на НПО в Европа и България;

---

¹ Вижте ресурсите в библиографията на аналитичния доклад

б) Идентифициране на представителната извадка от младежки НПО и граждански структури, работещи по младежките въпроси на територията на СИРП

Настоящото социологическо изследване е отговор на набор от програми, проекти, идеи и действия на Европейската общност, обединени в изграждането на единна и активна политика за социалното и икономическо интегриране на младите хора в гражданското общество като потенциални носители на нови идеи и динамична мултикултурна енергия.

В качеството си на нов член на Европейския съюз, България се включва активно в усвояването на съществуващите европейски младежки политики чрез изграждането на собствена стратегия за национална младежка политика. В този процес са взели участие 476 представители на 262 младежки и неправителствени организации от всички области на страната.

Предвид демографските, икономически и социални тенденции в Европа и в България, в частност, които се отразяват директно върху живота на младите хора, настоящето проучване си поставя за цел е да анализира потребностите и целите, заложи в дейностите НПО, в които над 50% от управленския екип са младежи до 35 години, както и СГО, работещи по младежките въпроси на територията на СИРП, като един от проблематичните региони на територията на страната, поради географската разпокъсаност на мрежата между общините и разпръснатите НПО, действащи на територията на региона.

Според официални източници, съществуват **1200** НПО, работещи по проблеми на младежта и спорта, на територията на СИРП. Наблюдават се тенденции на отрицателен прираст на местното население, което води до по-голям ръст на безработица, особено сред младежите до 35 години. Голяма част от младите хора мигрират в по-големите административни и индустриални центрове на СИРП с цел осигуряване на по-добри жизнени стандарти, както и по-висок икономически, образователен и професионален статус.

От съществуващите организации в СИРП бяха идентифицирани **200** младежки НПО, съставляващи представителната извадка на настоящето проучване.

Основният селективен критерий, на базата, на който бе направена представителната извадка, е идентифицирането на активните НПО, работещи по проблеми на младежта и спорта, в чиито органи на управление над 50% са младежи на възраст до 35г. на територията на област Добрич.

в) Подготовка на анкетната карта

На второ място, след идентифицирането на представителната извадка за проучването, идва ред на разработването на анкетна карта с цел изграждане на количествен анализ на заложената проблематика. Анкетата се проведе сред 200 неправителствени организации на територията на СИРП.

Анкетната карта се попълва на място от съответните респонденти или по електронен път.

Планираното време за попълването на анкетата е приблизително 30 минути с цел респондентите да дадат възможно най-спонтанни и достоверни отговори на зададените въпроси.

Формулирани са общо **54** въпроса, характеризиращи се с асиметрична структура, подразделяща се на **3** следните групи:

- **закрити въпроси** – 1 до 5 модула с посочени варианти за отговор;
- **открити въпроси** – позволяващи на анкетирания да опише вижданията си;
- **смесени въпроси** – 1 до 7 модула, където респондентът посочва максимум 3 отговора и поставя и допълнителен коментар.

Целта на анкетата е да се събере възможно най-изчерпателна информация за НПО в СИРП, като същевременно очертае характерните за НПО проблеми и тенденции. Въз основа на проведената анкета ще бъде изградена актуална електронна база данни на младежки НПО на територията на СИРП. В допълнение, анкетата ще способства изграждането на обективната действителност на младежките НПО в СИРП.

Анкетното проучване се осъществи от **5.11.2008** до **5.12.2008**, като голяма част от анкетните карти бяха попълнени и изпратени обратно до фондация „Модерно образование и наука“ по електронен път, на място, групово, индивидуални срещи и по телефона.

г) Подготовка на въпросника и провеждане на интервю

На трети етап от социологическото проучване на актуалното състояние на управленския и организационен капацитет на неправителствените организации, работещи по младежките въпроси в СИРП, е провеждането на групови и индивидуални интервюта с представители на **60** НПО и СГО. Продължителността на интервюта е **90** минути. Бяха планирани **7 групи с различен брой участници**, които да взимат активно участие в интервюто под формата на дискусия.

Въпросникът за интервю беше структуриран тематично, за да позволи плавното и постепенно навлизане в проучваните проблеми и да позволи по-добра адаптация на интервюираните към тази форма на дискусия. От друга страна тематично зададените въпроси позволиха на фасилитатора да въведе последователност в дискусията и да съдейства за равностойното участие на всички присъстващи, като ги насърчи в развиването на изчерпателни отговори.

Въпросник се подразделя на **4** основни теми:

1. Стратегия за националната младежка политика
2. Актуални проблеми на младежта в България
3. Европейска политика за интеграция на младежта
4. Управленски и организационен капацитет на НПО и СГО, работещи по проблемите на младежта

Целта на тези групови интервюта е да се проучат в дълбочина проблематиката на анкетното изследване и на съществуващите хипотези проучвания, наблюдения и анализи върху дейността на НПО и СГО в България, в частност в района на СИРП.

В следствие на проведените интервюта с представителите на местните НПО и СГО, бе събрана информация, която дава по-ясна представа за актуалното състояние на НПО в област Добрич.

Разработеният анализ на интервютата способства за извличането на нови изводи и хипотези, както и третирането на нови проблеми, възникнали по време на дискусиите с интервюираните представители от местните младежки НПО в област Добрич.

3. ПРЕДСТАВЯНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

За постигане на по-голяма яснота и изчерпателност резултатите от анкетата са представени в аналитична рамка, структурирана в три тематични направления.

- 3.1. Управленски капацитет на неправителствените организации и граждански структури, работещи по младежките въпроси, включващо статистически данни и анализ на организационната форма на организациите, сферите на дейност, човешки ресурси.
- 3.2. Организационно развитие на неправителствените организации, обобщаващо опита и потребностите от разработването на модерни програми за обучение на НПО и гражданските структури, третиращи младежките въпроси и проблеми.
- 3.3. Практики за партньорство и работа с местните власти и държавната администрация.

3.1. Управленски капацитет на неправителствените организации и граждански структури, работещи по младежките въпроси

Според официално публикувани данни в аналитичен доклад за състоянието за състоянието на НПО, работещи в сферата на местно развитие, добро управление, граждански права и социални дейности от Южен централен район за планиране (ЮЦРП), включително област Стара Загора, към 31 декември 2007 г. регистрираните НПО в България по Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ) са 26 696, от които 83% са сдружения, 17% - фондации.

Фиг.1 източник: Регистър БУЛСТАТ: <http://www.registryagency.bg/bg/Services/bulstat/>

Резултатите от анкетното проучване разкриват сходни данни за организационния профил на НПО и гражданските структури от СИРП- 90% от анкетираните организации са регистрирани като сдружения в публична полза, 8% - сдружения в частна полза и 2% от тях са се определили като клонове на НПО.

Фиг.2 Организационен профил на НПО в СИРП, 2008 г.

Причините за това сдружението да е най-разпространената организационна форма на НПО в страната могат да бъдат субективни (например негативните конотации на термина „фондация” или „асоциация”) и свързани с „интуитивния” стремеж на неправителствения сектор ускорено да се аклиматизира към непрестанно променящите се условия в европейските политики и стратегии. От друга страна, обективен резон би могъл да бъде фактът, че сдружението като правноорганизационна форма има предоставената от закона възможност да събира членски внос, с което се гарантира известна финансова обезпеченост.

От важно значение за настоящия анализ информация е фактът, че 90% от съществуващите НПО в област Добрич са организации в публична полза. Това води до оформянето на хипотезата, че сдружението като правноорганизационна функционираща форма, в съчетание с обществени цели и стратегии, е по-оперативно, конкурентноспособно и гъвкаво в действията си и способно да отговори на изискванията на националните оперативни програми. От друга страна, сдруженията в частна полза биха управлявали проекти и дейности с по-малък финансов и технически капацитет, но с по-ефективни и видими резултати за засегнатите страни, като си осиряват рутина, постоянство и мултиплициране на визираните цели и резултати.

От особено значение е разпределението на младежкия НПО сектор на територията на Област Добрич, като разпределението му се структурира по

общини.

Фиг.3 Териториално разпределение на НПО и СГО, работещи по младежки въпроси в СИРП, 2008 г.

По-високата концентрация на действащи неправителствени организации и структури на гражданското общество на територията на област Добрич се обяснява с факта, че гр. Добрич е важен административен и икономически център в областта. Благоприятното географско положение на града, неговата непосредствена близост до други важни и големи центрове като гр. Варна, гр. Констанца (Румъния) способства допълнително за появата на по-голям брой НПО на територията на общината.

Инфраструктурата е друг фактор, който играе важна роля в географското разпределение на съществуващите в област Добрич НПО. По-добрата инфраструктурна свързка на гр. Добрич с важни национални пътнически артерии улесняват географската и професионална мобилност на персонала на организациите, както и допринася за организирането на по-масови събития, свързани с техните дейности.

Според известен брой изследвания, създадените НПО и СГО в малките населени места остават в известна социална, икономическа и политическа изолираност. В сравнение с неправителствените организации в по-големите общини на областта, те се характеризират със силно изразено неустойчиво развитие², изразяващо се в дефицит на трите основни критерии за ефективност на едно функциониращо и активно НПО: ефикасност, непрекъснатост и разчитане на самия себе си.

Географската разпокъсаност на неправителствените организации и структури на гражданското общество, работещи по младежки въпроси, възпрепятства

² „Неправителственият сектор и (не)устойчивото развитие”, Вяра Ганчева, 2005

изграждането на тяхната устойчивост и свързването им в единна мрежа. Тази разпръснатост между организациите ги затруднява да създават смислени връзки и начини за вътрешна комуникация и интерактивност, което, от друга страна, води до липсата на ясна организационна самоличност и положителен имидж на целия НПО сектор в област Добрич.

Изследователите откриват ключа към бъдещата устойчивост и ефективност на неправителствените организации, защитаващи интересите на младите хора, в подобряването на отношенията им с общностите, в повишаването капацитета и качествата на организациите като цяло и в неговите бъдещи социални, икономически дейности.³

Нещо повече, цялата Европейска общност се обединява около идеята, че доброто управление е необходимо изискване за всички нива на публичната администрация. На местно ниво то е от фундаментално значение поради факта, че местното управление е най-близо до гражданите и им предоставя основни за техния живот услуги, а и точно на това ниво те могат да усетят ясно принадлежността си към предприемането на действия в полза на обществото като цяло.⁴

Предлаганите публични услуги от местни власти и сдружения в публична полза, каквито са младежките организации, поставят в центъра на своята дейност гражданите като основна целева група, към която насочват цялата си енергия. Следвайки тази нишка на разсъждаване, анализът на статистическите данни очертава интересна картина на разгръщането потенциала и капацитета на НПО и СГО, занимаващи се с проблемите на младежта. Един от начините за по-дълбоко вникване в същността на неправителствените организации е изследването на областите, в които развиват своите идеи и дейности.

Предвид спецификата на целевите групи, към които младежките НПО и СГО в област Добрич отправят своите послания и идеи, сферите на дейности също са характерни. Голяма част от неправителствените организации и структури на гражданското общество, работещи по младежки въпроси, развиват дейности в областта на спорта и туризма (45%, фиг.4). Важен дял (14%) от младежкия НПО сектор в област Добрич разгръщат действията си в интерес на образованието, културата и изкуството. Други области, на които неправителствените организации наблягат и обръщат внимание са: социални дейности (9%), човешки права (8%), екология (5,5%), икономическо развитие (5,5%), здравеопазване (3%) и други области на действия (10%), за които анкетираните организации не са предоставили конкретна информация.

³ „Българският НПО сектор”, 2003

⁴ Декларация за „Доброто местно и регионално управление – европейското предизвикателство”, 15-16 октомври 2007г., Валенсия

Фиг.4 Основни сфери на дейност на НПО в СИРП, 2008 г.

По-горе посочената графика предоставя ясна визуализация на разпределението на областите на действия на неправителствените организации и структури на гражданското общество, третиращи проблеми на младежта.

Структурирането на сферите, в които младежките неправителствени организации и гражданските структури действат, показват една много по-комплексна на пръв поглед картина. „Раздробяването” на областите на действия на НПО сектора е отговор на глобалната европейска и национална политика за интеграция и активирание инициативността на младите хора. Трансверсалните полета на действие на организациите са отражение на явлението „културно многообразие”, характеризиращо всички нива на обществения живот. Многокултурните черти и традиции, които се кръстосват между европейските общества се съчетават и хармонизират благодарение на два фундаментални социални механизма: политически плурализъм и толерантност към „другия”.⁵

Разгръщането на дейностите в различни културни, социални и други сфери са същевременно повлияни и от тяхното географско ситуиране (фиг.5). Наблюденията върху географския обхват на дейностите на функциониращите НПО и СГО в област Добрич разкриват неравномерност в обхващането на териториите на интервенция и на активирание. Повечето от младежките неправителствени организации оперират на национално ниво, което води до концентриране човешките ресурси, както и на техническия и финансов капацитет, на по-високото ниво, доближаващо се до европейското.

⁵ „Мултикултурният диалог и младите хора”, Съвет на Европейския съюз, 25 януари 2008 г., Брюксел

Географската дейност на НПО сектора в този си вид поражда парадокси в действията си.

Фиг.5 Географски обхват на дейностите на НПО, работещи по младежки въпроси в СИРП2008 г.

Географското опериране отразява амбициозния стремеж на неправителствените организации да се доближат до държавата и да взаимодействат тясно с нейните институции, но едновременно с това, те се отдалечават от официалните си и легитимни функции на гражданско общество. В следствие на този процес, голяма част от тези същите организации биват „маргинализирани” и не им се дава достъп до дефинирането и изпълнението на политиките за интеграция и активиране на младото население.

Парадоксалното поведение на местните младежки неправителствени организации очертават тяхната непоследователност, неефикасност, и неструктурирано вътрешно и външно организационно придвижване в общественото пространство. Географската несвързаност, съществуваща в действията на добричкия неправителствен сектор, е отражения на вътрешната разпокъсаност, обхващаща както техния неефективен организационен капацитет, така и липсата на ясно структурирани правила и умения за успешно управление на същите тези организации.

Хаотичното поведение на НПО и СГО, работещи по младежки въпроси, е допълнително уязвено от нестабилната им финансова обезпеченост.

Фиг.6 Източници на финансиране на НПО в СИРП, 2008 г.

Финансовата стабилност е важна предпоставка за реалната оперативност и мотивираност на младежките НПО да функционират като действителни граждански организации, защитаващи интересите на младите хора. Но ако читателят се вгледа по-внимателно в хистограмата (фиг.6), ще забележи открояването на ниския самостоятелен финансов капацитет на младежките неправителствени организации в област Добрич. 56% от официално регистрираните младежки неправителствени организации разчитат на различен тип дарения, за да бъдат способни да действат и да развиват дейностите на територията на техните целеви групи. Графиката посочва, че едва 14% от организациите разполагат със собствени ресурси за осъществяване на дейностите си.

Наличието на финансова нестабилност и географска разпокъсаност поражда нерешителност и разконцентрираност в управлението на тези организации. В следствие, непоследователното организационно поведение и индивидуализираната изолираност на повечето местни младежки организации и структури на гражданското общество, работещи по младежки въпроси, ги превръща в неефективен актьор на обществената сцена на живот. Така първоначално изведените наблюдения за съществуващ дефицит на качествен управленски и организационен капацитет на младежките организации в НПО сектора на област Добрич се утвърждава и от анализа на дотук събраните статистически данни.

Следващата стъпка в аналитичния процес на настоящия доклад е изследването на организационното развитие на функциониращите неправителствени организации и структури на гражданското общество, работещи по младежки въпроси в НПО сектора на област Добрич.

3.2. Организационно развитие на неправителствените организации

Изследването на организационното развитие на младежките неправителствени организации е необходимо, за да се придобие обективна представа за тяхното действително състояние и да се идентифицират техните реални потребности, на които проучването би могло да даде адекватен отговор и ход. Аналитичните елементи, разгледани в тази част са свързани със съществуващия човешки и технически ресурс на местните организации; методите на самоуправление, застъпени във вътрешната организация на неправителствените организации; интеграцията на организациите в единна интегрирана мрежа; заложената организационна култура в структурите; социалните и професионални умения на колектива, за да отговори на потребностите и очакванията на НПО и техните целеви групи.

Събраните статистически данни дават детайлна информация за по-горе изброените аналитични елементи. С цел изграждане на обективна представа за действителното състояние на организационното развитие на неправителствените организации, анкетата изследва числеността на техния персонал.

Фиг.7 Численост на състава служители, членове и доброволци в НПО, СИРП, 2008 г.

В по-голяма степен местните неправителствени организации имат важен процент персонал, който работи за осъществяването на техните идеи и проекти. 74% от анкетираните неправителствени организации имат функциониращ персонал над 20 членове, а 21% от НПО сектора в района разполагат с действащ колектив между 6-10 души. Управленският състав от този персонал в повечето организации е между 3-5 души (48% от анкетираните организации), в други – 1-3 души (32% от респондентите), 18% от НПО сектора са с управленски състав между 5 и 7 души и едва 2% от анкетираните организации са посочили управленски състав с над 7 души.

Числеността на състава на регистрираните в област Добрич НПО представлява важен показател за техния реален физически капацитет на самоуправление и оперативност на различните обществени нива. Численият състав на организациите е в тясна корелация с възрастовите групи, които ги характеризират. Съществува ясно подчертано разграничение между възрастовия състав на управленския екип и членовете на организациите.

Фиг.8 Възрастов състав на управленския екип на НПО в област СИРП, 2008

Фиг.9 Възрастов състав на членовете в НПО в СИРП, 2008 г.

С оглед на графиките фиг.8 и фиг.9 възрастовата структура на анкетираните неправителствени организации свидетелства за неравномерно разпределение

на човешките ресурси. Управленските екипи съставят възрастовата група между 40 и 45 години (30%), в някои случаи и по-високи възрастови граници. Въпреки наличието на опитни кадри в състава на неправителствените организации, тяхната управленска непоследователност и дефицит на организираност е факт.

В това направление Ревизираната европейска харта предлага списък от институционални и практически инструменти за подобряване на вътрешната организация на младежките организации с цел по-ефективно и пълноценно участие в процеса на дефиниране и изпълнение на младежките политики.

Според европейския нормативен документ, за да бъдат ефективни и оперативни на всички обществени нива, младежките неправителствени организации непрекъснато трябва да усъвършенстват уменията и знанията на човешките ресурси чрез постоянно обучение на персонала и инициативи за информиране на младите хора в местните общности. Един от начините за придобиване на качествени лидерски умения и компетенции е проучването на съществуващите добри практики на европейско ниво, като се изследват конкретни примери за приложимостта на принципите на европейските нормативни документи за интегриране и активиране на младежите в обществения и политически живот.

Вторият подход към повишаване капацитета на самоуправление на местните неправителствени организации и структури на гражданското общество, работещи с младежи е изграждането на единна мрежа-алианс между идентифицираните НПО и СГО на територията на СИРП, като регулярно се провеждат обменни срещи с цел информиране, споделяне на опит, разрешаване на проблематични казуси и определяне на общи цели и приоритети с цел фокусиране на енергията на НПО сектора върху характерните за целевата група от региона проблеми и потребности.

Нараства потребността от целенасочено разработени платформи за обучение и електронна база данни, достъпни за всички неправителствени организации, структури на гражданското общество, занимаващи се с младежките проблеми. Статистическите данни дават ясна представа за областите, в които анкетираните организации биха искали да задълбочат своите знания и умения под формата на обучения и дискусии.

Фиг.10 Теми на обучение за повишаване управленския капацитет на НПО в СИРП, 2008 г.

35% от анкетираните организации считат необходимо преминаването на допълнителни обучения за укрепване на управленския капацитет на организацията, 15% от респондентите са на мнение, че младежкият НПО се нуждае от специализирани обучения за повишаване конкурентноспособността на структурите в съвременната бизнес среда. Друга част от анкетираните организации (15%) изпитват остра потребност от обогатяване на знанията в областта на стратегическото управление и планиране на НПО, а други представители на неправителствения сектор (15%) биха желали да получат по-сOLIDни познания и умения относно финансовите особености на НПО и за счетоводното отчитане. Не на последно място организациите смятат за важно преминаването на обучения в областта на управление на човешките ресурси (8%), чуждоезикови обучения (5%), участие на НПО във формирането и контрола на политики на местната власт (3%), привличане на общността и работа с медии (2%).

Анализираните тематични потребности за обучение на персонала са в корелация с оценката на анкетираните членове относно организационния профил на тяхната организация. 34% от респондентите биха желали да бъдат подобрени техническите условия на работа. След това приоритет се дава на вътрешната координация между членовете на екипа (16%), теоретичната подготовка за изпълнението на специализирани дейности, свързани с проекти (16%). Анкетираните представители на НПО и СГО считат, че е важно да се подобри и окачестви разпределението на човешките ресурси в изпълнението на дейностите на организацията (11%) и да се подобрят езиковите (10%) и организационни (8%) умения на служителите.

Следващият етап от настоящия анализ е изследването на управленския и организационен капацитет на младежките НПО и СГО в контекста на работа с местните власти и организации в област Добрич.

3.3. Практики за партньорство и работа с местните власти

В този раздел се отделя място на въпросите, свързани с вътрешното самоуправление на младежките неправителствени организации и тяхната способност да се „докажат“ в процеса на оформяне на важни политически и социални решения в сътрудничество с местните власти. Общата идея, обединяваща гражданско общество и политическо пространство е консолидирането на концепцията добро демократично управление на местно ниво.⁶

Доброто управление е многостранна концепция, основаваща се на принципи, правила и практики, развити в различни части на света. Стратегията се базира на вече извършената работа в сферата на доброто управление от Съвета на Европа и други международни организации.

Техният опит и достижения, и особено собственото право на Съвета на Европа */acquis/* в сферата на демокрацията, човешките права и върховенство на закона, могат да бъдат обединени в предложените дванадесет Принципа на добро демократично управление.

Необходима предпоставка за прилагането на тези принципи е местните власти да имат съответните правомощия, отговорности и ресурси, които да им дават възможност “да регулират и управляват значителен дял от обществените дела под тяхна собствена отговорност и в интерес на местното население”⁷.

Принципите на добро демократично управление на местно ниво са:

Честно провеждане, представителност и обществено участие по време на избори - да се осигурят реални възможности за всички граждани да упражняват правото си на глас по въпроси от обществен интерес;

Отзивчивост - да се осигури непрекъснато във времето посрещане на нуждите и законно обосноващите очаквания на гражданите от страна на местните власти;

Ефикасност и ефективност - да се гарантира постигане на целите чрез оптимално използване на наличните ресурси;

Откритост и прозрачност - да се осигурява обществен достъп до информация и да се улеснява разбирането за това, как се решават обществените значимите въпроси;

Върховенство на закона - да се гарантира честност, безпристрастност и предсказуемост;

⁶ Декларация за стратегии за иновации и добро управление на местно ниво на Съвета на Европа, 16 октомври 2007, Валенсия

⁷ Член 3.1 от Европейската харта за местно самоуправление

Етично поведение - да се гарантира, че общественият интерес е поставен над личните интереси;

Компетентност и капацитет - да се гарантира, че местните представители на населението, както и назначаемите служители са в състояние да изпълняват своите задължения;

Иновации и отвореност за промени - да се гарантира, че се извлича практическа полза от въвеждането на нови решения и добри практики;

Устойчивост и дългосрочна ориентация - да се взимат под внимание интересите на бъдещите поколения;

Стабилно финансово управление - да се гарантира целенасочено и продуктивно използване на обществените фондове;

Човешки права, културно разнообразие и социално единство - да се гарантира, че са защитени всички граждани и е зачетено човешкото им достойнство, както и това, че никой от тях не е дискриминиран или изключен от обществения живот;

Отчетност - да се гарантира, че избираемите представители на властта и назначаемите общински служители поемат и носят отговорност за своите действия.

Вписването на принципите за добро самоуправление са от жизнено важно значение за последователното и ефикасно функциониране на неправителствените организации и структури на гражданското общество и тяхното ефикасно участие в местното управление. Доброто познаване на тези принципи за добро самоуправление са признаци за добре усвоените и наблюдавани правила и установяването на прозрачност на отношенията между НПО и местни власти.

Анализът на статистическите данни посочва, че 48% от анкетирания НПО и СГО, занимаващи се с младежките проблеми, поддържат добро ниво на взаимоотношения с местните институции, докато важен процент от НПО сектора (34%) считат, че комуникацията с местните власти е неефективна и не получава необходимото внимание. 18% от респондентите са благоприятствани от добра, леснодостъпна и ефективна комуникация.

42% от анкетирания организации партнират общинската администрация, докато 38% от тях сътрудничат с образователни организации и НПО, а останалата част от местния НПО сектор (20%) работят тясно със спортни и туристически клубове.

Неравномерното разпределение на отговорите на респондентите отразява парадоксалната среда, в която се развива младежкия НПО сектор в област Добрич. Доклади и изследвания разкриват показатели за нисък рейтинг на имиджа на НПО сектора в гражданското пространство, докато едновременно с това респондентите отчитат противоположната тенденция:

Фиг.11 Авторитет и присъствие на НПО и СГО в общественото пространство на СИРПО, 2008 г.

44% от анкетирани неправителствени организации са на мнение, че се характеризират с качествен и авторитетен имидж в общественото пространство, докато 43% от НПО сектора също смятат, че намират добро място и присъствие, като остават с известни резерви. 10% от респондентите остават неудовлетворени от мястото, което заемат в общественото пространство.

Оценката на респондентите относно управленския и организационен капацитет на организациите в изграждането на партньорства с местните институции се структурира по следната логика: 36% от анкетирани смятат, че организацията им отделя достатъчно средства и време за правилното разпределяне на задачите между служителите, членовете и доброволците. Равнопоставеността в изпълнението на поставените задачи е важно условие за спазване принципа на прозрачност на действията на организацията, както и спазване принципа на доброволческо включване в гражданските инициативи, постановен в Ревизираната европейска харта за включване на младите хора.

Значителна част от респондентите (46%) смятат, че тяхната организация, макар и добрата вътрешна морална политика, не отделя достатъчно средства за развитието на човешкия капитал чрез осигуряването на обучения и други форми на обогатяване на професионалните квалификации, знания и умения.

Въпреки липсата на достатъчно добра организационна и теоретична подготовка на управленския състав на НПО и СГО, респондентите (43%) се радват на благоприятна и достойна атмосфера на работа.

По отношения на анализа на въпросите, свързани с конкретната работа на неправителствените организации и структури на гражданското общество, работещи по младежките въпроси, респондентите не са удовлетворени (62%) от

реалното позициониране на тяхната организация спрямо други НПО, публичната администрации и други обществени актьори. Това недоволство е подсилено от ниските финансови резултати, които значителна част от анкетиранияте НПО (72%) отчитат към момента на проучването.

Въпреки силно изразената неудовлетвореност от съвместната работа с местните институции и организации и ниските финансови резултати, неправителствените организации показват високо ниво на познаване на основните европейски и национални нормативни документи, постановяващи институционалния инструментариум за дефиниране и изпълнение на политиките за младите хора. 56% от анкетиранияте представители потвърждават, че тяхната организация активно се стреми към ефективното прилагане на Европейските политики за младежта, но 41% от младежкия НПО сектор прилага само някои елементи от тези политики. 3% от респондентите са отговорили, че техните организации не са запознати с Европейските политики за младежта.

Независимо от различията в отговорите, почти всички анкетирани (92%) смятат, че Европейската нормативна рамка има пряко влияние върху идеите и дейностите на тяхната организация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В контекста на Европейската динамика на интензивни действия за интеграция и активизиране младежката инициативност, настоящият аналитичен доклад се опита да предостави обективни елементи за изясняване на актуалното състояние на функциониращите неправителствени, работещи по младежки политики на територията на СИРП.

На база проведената анкета бяха идентифицирани официално регистрираните организации и анкетираните активни сдружения в региона. Въз основа на продуцираните и анализирани статистически данни, ще бъде възможно да се създаде унифицирана електронна база данни за действащите НПО на територията на СИРП по въпросите на младежта.

Наблюдаваната географска и институционална разпокъсаност на младежкия НПО сектор в СИРП отразява нарастващата потребност от изграждането на консолидирана партньорска мрежа между неправителствените организации от региона, които да съставят заедно единна мисия, визия и стратегия за развитие.

Задълбоченият анализ на организационния и професионален профил на неправителствените организации и структури на гражданското общество по младежките въпроси в област Добрич извежда на преден план необходимостта от изграждането на интегрирана програма за създаването на градивен управленски капацитет и умения на екипите на НПО чрез провеждането на модулни и дистанционни форми на обучение. Тази програма ще се стреми да развие уменията за изграждане и управление на обществени политики по въпросите на младежта, управленски умения, формиране на екипи, водене на преговори и управление на конфликти. Модулите на тази програма биха се обединили около три тематични панела:

- Местни управленски политики и практики, национални специфики и интеркултурни измерения;*
- Организационно управление;*
- Връзки с обществеността.*

*Тези три тематични модула произтичат от цялостния европейски и национален контекст, в който се развива младежкия НПО сектор в област Добрич. В Ревизираната европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите са заложили **инструментите за ефективно младежко участие – насърчаване на участието на младите хора в медиите, обучение за вземане на решения, необходимост от обучение на фасилитатори и лидери на младежки клубове и др.**⁸*

Проучването на действащите неправителствени организации и структури на гражданското общество по младежките въпроси в област Добрич, разкри неудовлетворяващи резултати от взаимодействието между НПО сектора и местните власти. С цел по-добро и ефективно представяне на

⁸ „Ревизирана европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите”, Конгрес на местните и регионални власти в Европа, 2003 г.

неправителствения сектор и динамичното подобряване на неговия управленски и организационен капацитет, се появява нарастващата необходимост от доброто и задълбочено познаване на Европейската харта, което би могло да се осъществи чрез реализирането на целенасочено проучване на съществуващите добри практики на партньорство между НПО сектора и местните власти в Европейската общност.

Като финал, необходимо е да се подчертае, че младежките организации са уникални в това, че са фокусирани преди всичко върху отразяването на мненията и обслужването на нуждите и интересите на младите хора. Тези организации също така осигуряват пространство, в което младите хора могат да научат и изпитат възможностите и предизвикателствата на участието в решения и действия заедно с други млади хора.

Ето защо активният неправителствен сектор е основен елемент на всяко демократично общество, активно на местно и регионално ниво. Участието на младите хора в НПО е важно, тъй като те помагат на гражданите да участват в и влияят на решенията и действията на местния обществен живот. Следователно, от особено важно значение е младите хора да бъдат насърчавани и подпомагани в асоциативния живот на техните общности.

БИБЛИОГРАФИЯ

- „Оценка на капацитета на неправителствените организации и бизнеса за участие в усвояването на средствата от структурните фондове и Кохезионния фонд на Европейския съюз”, ПРООН, 2006
- „Аналитичен доклад за състоянието на НПО, работещи в сферата на местно развитие, добро управление, граждански права и социални дейности от Южен централен район за планиране (ЮЦРП), включително област Стара Загора, **ПРОЕКТ “НПО – НАДЕЖДНИ ПАРТНЬОРИ ЗА РАЗВИТИЕ”, ФМРС, 2005**
- „Структура на модел за партньорство между администрацията и НПО”, **ПРОЕКТ “НПО – НАДЕЖДНИ ПАРТНЬОРИ ЗА РАЗВИТИЕ”, ФМРС, 2005**
- Ревизирана европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите, 21 май 2003
- Декларация за стратегии за иновации и добро управление на местно ниво на Съвета на Европа, 16 октомври 2007, Валенсия
- Европейска харта за местно самоуправление, 1 септември 1988
- „Мултикултурният диалог и младите хора”, Съвет на Европейския съюз, 25 януари 2008 г., Брюксел
- „Неправителственият сектор и (не)устойчивото развитие”, Вяра Ганчева, 2005
- „Българският НПО сектор”, 2003
- Декларация за „Доброто местно и регионално управление – европейското предизвикателство”, 15-16 октомври 2007г., Валенсия
- Бяла книга за спорта, Комисия на Европейските общности, 11.07.2007, Брюксел
- Европейски младежки пакт, 2004
- Документ „Инвестиране в младежта: стратегия за предоставяне на права” (2007 г.)
- Национална програма за младежки дейности 2008-2010, ДАМС
- Стратегически план за развитие на СИРП 2007-2013